

EUTHANASIE IN DE HUISARTSOPLEIDING

Inleiding

In deze notitie wordt een positiebepaling van euthanasie in de huisartsopleiding geschetst en een aantal praktische regels geformuleerd.

Aanleiding is de vraag van aios en opleiders naar een standpunt van de opleidingsinstituten inzake de voorbereiding en uitvoering van euthanasie in de huisartsopleiding. In ruime mate is gebruik gemaakt van de gedachten die de hoofden in een eerder stadium hierover op papier hebben gezet, en van de reacties uit de instituten op ons eerste concept.

Andere aspecten van de terminale zorg, zoals palliatieve therapie, blijven in deze notitie buiten beschouwing.

Formele aspecten

Iedere arts is bevoegd euthanasie uit te voeren.

De arts die de feitelijke handelingen die tot euthanasie leiden uitvoert, is persoonlijk verantwoordelijk en juridisch aansprakelijk voor de gehele procedure.

De (huisarts)opleider is mede verantwoordelijk en juridisch mede aansprakelijk voor het handelen van de aios, in die zin dat hij (*) de taak als opleider adequaat moet vervullen en daarop kan worden aangesproken.

Bij euthanasie is dit 'a fortiori' het geval, omdat hierbij een extra wettelijke toets achteraf bestaat: toetsing door de toetsingscommissie. Euthanasie is niet strafbaar mits aan alle wettelijke zorgvuldigheidseisen is voldaan. Zo niet, dan wordt de zaak voorgelegd aan de Officier van Justitie. Voor de wettelijke zorgvuldigheidsregels: zie bijlage 1 en de brochure van WVS: 'Euthanasie, zorgvuldig van begin tot einde', als ook het 'Model verslag'. (www.minvws.nl, zoeken onder 'euthanasie')

De betreffende eindterm voor de huisartsopleiding (A20) luidt:

'De aios is in staat is om in reactie op een euthanasieverzoek, in samenspraak met de patiënt, tot een weloverwogen besluit te komen omtrent de uitvoering, en indien dat besluit positief uitvalt, de euthanasieprocedure uit te voeren volgens de daarvoor geldende wettelijke regels.'

Hierna volgen nog specifieke eindtermen betreffende kennis en vaardigheden en aandachtspunten voor het onderwijs. Zie bijlage 2.

Een aios mag euthanasie uitvoeren en wordt geacht daar aan het einde van de opleiding voldoende kennis over te hebben en zijn attitude daarover te hebben besproken met zijn opleider(s). In voorkomende gevallen zal hij tijdens zijn opleiding met vragen rond euthanasie te maken hebben gekregen en soms bij de daadwerkelijke euthanasie betrokken zijn.

Allereerst dient de aios zich af te vragen hoe hij tegenover euthanasie staat en of hij überhaupt wel euthanasie wil verrichten of niet; en zo ja, op welke indicaties. Dit kan reeds in de beginfase van een stage in de praktijk (of het verpleeghuis) besproken worden met desgewenst later een vervolg.

(*) Lees bij 'hij' telkens 'hij of zij'

In ieder geval dient euthanasie als thema aan de orde te komen bij de leergesprekken in de opleidingspraktijk (cq -instelling) en tijdens het terugkomdagonderwijs.

Als een aios euthanasie daadwerkelijk uitvoert moet rekening gehouden worden met de mogelijke juridische implicaties én de emotionele gevolgen.

Emotionele aspecten

Euthanasie is een met emoties beladen onderwerp.

Niet alleen omdat de uitvoerend arts zich langs de rand van het strafrecht begeeft, maar ook omdat het een definitief afscheid is, op een bijzondere manier, van een patiënt waarmee de arts vaak een langdurige en intensieve relatie heeft gehad.

Anders dan wat wij gewoonlijk nastreven: het leven van de patiënt behouden, verlengen en verbeteren, gaan we nu bewust dit leven beëindigen met een actieve daad.

Op juiste indicatie is dit het laatste wat we nog voor de patiënt kunnen doen: hem verlossen van een uitzichtloos en ondraaglijk, ook wel te beschouwen als zinloos lijden.

Het begrip 'uitzichtloos en ondraaglijk lijden' is niet eenduidig.

Moet de patiënt er ernstig aan toe zijn met niet of nauwelijks te bestrijden pijn, benauwdheid en ander ongemak of is een euthanasieverzoek op een eerder tijdstip, juist om deze deplorabele toestand te voorkomen, ook als reëel te beschouwen?

Is het bereiken van een hoge leeftijd met fysiologische aftakeling, klaar zijn met leven en concrete doodswens ook een indicatie?

In hoeverre geeft de arts in dit soort situaties toe aan druk van de patiënt?

Is er een indicatie voor euthanasie als de patiënt palliatieve zorg weigert?

Ook voor de omgeving van de patiënt is euthanasie met emoties beladen.

Zijn ze het ermee eens of eigenlijk niet?

Gaan ze van harte of met tegenzin mee met de wens van de patiënt?

Of gaat het euthanasieverzoek in feite uit van de familie of omgeving, en gaat de patiënt daarin mee om 'niet tot last willen zijn'?

Op grond van bovenstaande achten wij het van primair belang dat de aios zich de dilemma's realiseert, de eigen inzichten ten aanzien van euthanasie ontwikkelt, de juiste indicaties begrijpt, zich bewust is van de eigen weerstanden en weet hoe daarmee om te gaan.

De aios moet zich ook vrij voelen om te weigeren en weten hoe dan te handelen.

Praktische regels

Hoe nu een en ander te realiseren in de praktijk?

De (huisarts)opleider speelt hierbij een belangrijke rol.

In de eerste plaats zal de opleider met de aios in een leergesprek het thema euthanasie met al zijn facetten bespreken, met name ook zijn eigen standpunt betreffende euthanasie en zijn eigen gevoelens en emoties.

Ook zal hij bij de aios nagaan hoe die erover denkt, of hij al een eigen standpunt heeft en zich daarvan bewust is, en hoe de aios denkt over het voorbereiden, bijwonen en eventueel zelf uitvoeren van de euthanasie.

Gezien het bovenstaande lijkt ons het volgende standpunt te overwegen.

In het algemeen ligt het voor de hand dat de opleider zelf de euthanasie uitvoert, om de aios niet te belasten met mogelijke juridische implicatie en emotionele gevolgen.

Krijgt een aios te maken met een concreet euthanasieverzoek van een patiënt, dan is het denkbaar dat de aios (gezien het curriculum past dat het beste in blok 9) de euthanasie met de opleider voorbereidt en zelf uitvoert, mits:

- aan alle wettelijke voorschriften is voldaan;
- opleider en aios samen nagaan of de patiënt echt om euthanasie door de aios vraagt;
- opleider, aios en patiënt met de gang van zaken instemmen;
- een SCEN-arts wordt geconsulteerd;
- aios en opleider samen het euthanasieverzoek bespreken met de patiënt zelf, met de familie/omgeving van de patiënt, de SCEN-arts en de geconsulteerde tweede arts;
- opleider en aios beiden bij de euthanasie aanwezig zijn;
- de aios na de euthanasie goed wordt begeleid door de hao;
- de opleider het ziekteverslag mede ondertekent en aanwezig is bij het nagesprek met de gemeentelijke lijkschouwer;
- de aios de voorbereidingen en ervaringen inbrengt in de ervaringsronde (steungroep).

Het volgende stappenplan kan als leidraad dienen:

Procedure	Aandachtspunten begeleiding /onderwijs
Beoordeling of aios euthanasieverzoek kan uitvoeren	<ul style="list-style-type: none"> • hao (en ev. groepsbegeleiders) letten op fase van de opleiding • hao beziet of aios lang genoeg in de praktijk zal zijn voor de begeleiding van de patiënt • hao beoordeelt of hij/zij zelf euthanasie zou willen toepassen en in staat is om een en ander over te nemen, dat wil zeggen dat hij/zij voldoende betrokken is bij de behandeling/begeleiding
Advisering SCEN-arts	<ul style="list-style-type: none"> • ongeacht de directe noodzaak om een SCEN-arts in te schakelen, is het gewenst dat de aios de procedure om een SCEN-arts (van buiten de hagro) in te schakelen doorloopt mede ter toetsing van zijn eigen handelen • aandachtspunt is de afhankelijk van de hao
Inschakelen tweede arts	<ul style="list-style-type: none"> • de regels die hierover wettelijk of door de KNMG zijn gesteld hier handhaven
Overleg apotheker	<ul style="list-style-type: none"> • in het leergesprek wordt dit overleg voorbereid • de hao controleert de procedure
Feitelijke uitvoering	<ul style="list-style-type: none"> • de hao is hierbij aanwezig
Aangifte/formaliteiten	<ul style="list-style-type: none"> • de hao superviseert de aios hierbij
Afronding	<ul style="list-style-type: none"> • de hao gaat in op de beleving door de aios en samen formuleren ze eventuele leerpunten •

Conclusie

- Euthanasie heeft een omschreven plaats in de huisartsopleiding.
- Het daadwerkelijk uitvoeren van euthanasie door de aios ligt niet voor de hand, maar is onder bepaalde omstandigheden denkbaar.

- Het meemaken, voorbereiden en uitvoeren van euthanasie heeft voor de aiOS grote emotionele betekenis en moet met de grootst mogelijke zorgvuldigheid worden begeleid.
- Als aan de hierboven genoemde voorwaarden wordt voldaan, kan de aiOS euthanasie voorbereiden en uitvoeren en kan dit een zeer positief element zijn van zijn/haar opleiding.

Leiden, 8 oktober 2002

2 bijlagen:

Bijlage 1: Wettelijke zorgvuldigheidseisen

Bijlage 2: Blz. 51 uit de Eindtermen Hoofdtak 2, ICPC-A, Euthanasie (A20)

Zie voor de in de tekst genoemde 2 brochures www.minvws.nl

Bijlage 1

Wettelijke zorgvuldigheidseisen

De zorgvuldigheidseisen houden in dat:

- a. de arts de overtuiging heeft gekregen dat er sprake is van een vrijwillig, weloverwogen en duurzaam verzoek van de patiënt.
- b. de arts de overtuiging heeft gekregen dat er sprake is van uitzichtloos en ondraaglijk lijden.
- c. de arts de patiënt heeft voorgelicht over de situatie waarin deze zich bevindt en over diens vooruitzichten.
- d. de arts met de patiënt tot de overtuiging is gekomen dat er voor de situatie waarin deze zich bevindt geen redelijke andere oplossing is.
- e. de arts tenminste een andere, onafhankelijke arts heeft geraadpleegd, die de patiënt heeft gezien en schriftelijk zijn oordeel heeft gegeven over de zorgvuldigheidseisen, bedoeld in de onderdelen a. tot en met e.
- f. de levensbeëindiging of hulp bij zelfdoding zorgvuldig is uitgevoerd.
- g. de arts een zorgvuldige verslaglegging bijhoudt van de ziektegeschiedenis van de patiënt (dossier) en van de euthanasieprocedure die gevolgd is (zie modelverslag).

Aanbevolen wordt dat er een schriftelijke en ondertekende wilsverklaring aanwezig is.

Bijlage 2

Eindtermen, blz. 51

Hoofdtak 2, ICPC-A, Euthanasie (A20)

Algemene eindterm

De aios is in staat om in reactie op een euthanasieverzoek, in samenspraak met de patiënt, tot een weloverwogen besluit te komen omtrent de uitvoering, en indien dat besluit positief uitvalt, de euthanasieprocedure uit te voeren volgens de daarvoor geldende regels.

Specifieke eindtermen

Kennis

De aios is in staat te benoemen:

- de voor euthanasie geldende wettelijke en zorgvuldigheidseisen.
- de maatschappelijke standpunten t.a.v. euthanasie.
- de wijze van uitvoering van euthanasie.

Vaardigheden

De aios is in staat:

- de beweegredenen die de patiënt voor het euthanasieverzoek heeft te verhelderen en interpreteren, in aanmerking nemend het oordeelsvermogen van de patiënt.
- in overleg met de patiënt de optie van euthanasie tegen alternatieve opties (palliatie) af te wegen.
- de euthanasieprocedure uit te voeren volgens de geldende wettelijke en zorgvuldigheidseisen en medisch-technische adviezen.

Aandachtspunten voor het onderwijs

- afwijzend standpunt tegenover euthanasie tijdig met patiënt bespreken, en overdracht naar een collega-huisarts bewerkstelligen.
- schriftelijke wilsverklaring.
- inschakeling onafhankelijk consulent.
- verzoek of pressie door derden (familie).
- keuze van euthanatica.
- gevoelens euthanaserend arts/intercollegiale steun tijdens procedure

Gerelateerde ICPC codes

A96, P77

Literatuur

- Ministerie van VWS. De nieuwe meldingsprocedure euthanasie per 1 november 1998
- Cuperus-Bosma JM. Regulering, toetsing en kwaliteitsbewaking van levensbeëindigend handelen (academisch proefschrift). Amsterdam, VU, 1998
- Haverkate I. Policies and guidelines on medical decisions concerning the end of life in Dutch health care (academisch proefschrift). Amsterdam, VU, 1999